

**ULUSLARARASI AMASYA ÂLİMLERİ SEMPOZYUMU
- INTERNATIONAL AMASYA SCHOLARS'
SYMPOSIUM -**

21-23 NİSAN 2017 • AMASYA

BİLDİRİLER KİTABI - I

Bu sempozyum T. C. Amasya Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir.

AMASYA • 2017

MÜEYYEDZÂDE ABDURRAHMÂN B. ALÎ AMÂSÎ'NİN "MECMÛ'ATU'L-MESÂ'İL" ADLI ESERİNİN TANITIM VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet ÖZTÜRK*

Özet

İstanbul'da Sahn-ı Semân müderrisliği, Edirne kadılığı, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği gibi üst düzey görevlerde bulunan ve Yavuz Sultan Selim'in "Ne yazık ki son zamanına yetiştik" diyerek değerini ifade ettiği Müeyyedzâde'nin hayatının ve eserlerinin incelenmesi, hem yükseliş dönemi Osmanlı'nın ilim mahzenlerinden birine girilmesi hem de Amasya'nın ilmî miras haritasının değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Şairliği, hattatlığı, nüktedanlığı, dönemin önemli bibliyofil tutkunlarından biri olması ve Ulûm-u Dinîyye'nin çeşitli alanlarında eserler vermesini de hesaba katarak; müderrisliği esnasında fıkıh okutması, Anadolu-Rumeli kazaskerliği yapması, İbni Kemal ve Ebu Suud Efendi gibi âlimleri yetiştirmesi gibi emareler Onun fakihlik yönünün ağır bastığını gösterir. Bu saikle Hazretin; Amasya, Çorum, Tokat, Erzincan ve İstanbul kütüphanelerinde onlarca yazma nüshası olan ve dönemin kütüphane raflarında fıkıh kitabı olarak yer bulan Mecmû'atu'l-Mesâ'il adlı eserinin tanıtım ve değerlendirilmesi ilim dünyasına katkı sunar kanaatindeyim.

Anahtar Kelimeler: Müeyyedzâde, Fetvâ Mecmûaları, Osmanlı Ticaret Hukuku, Amasya, Osmanlı Âlimleri.

Presentation and Evaluation of Müeyyedzâde Abdurrahmân b. Alî Amâsî's Work "Mecmû'at Al-Mesâ'il"

Abstract

Mu'ayyadzâde Abdurrahmân b. Alî Amâsî was Amasia-born scholar. He was an important actor in 16th century's Ottoman Empire academic life. He was a senior lecturer in Sahn-ı Semân University and he was 'Qâdî' in Edirne and also made senior positions in the Anatolian and Rumelia army judges. Yavuz Sultan Selim said he regretted that he could not benefit from it any more. Mu'ayyadzâde spent most of his life studying, teaching and writing. He gave about twenty four works and he trained the big Ottoman scholars like İbni Kemal and Ebu Suud Efendî. Mu'ayyadzâde was active mostly in the areas of fiqh, kalâm, and aqaid. Also he was a bibliophile, poet and calligrapher. Studying of his life and his works means interpret the Ottoman culture heritage and evaluate the Amasia's religious, cultural and social history. For this reasons I hope that the presentation and evaluation of Mecmû'at al-Mesâ'il, which is a copy of writing in dozens of libraries in Amasia, Çorum, Tokat, Erzincan, Istanbul and which is included as a book of fiqh contributes to the world of science.

Keywords: Mu'ayyadzâde, Fatwa Collections, Trade Law in the Ottoman State, Amasia, Ottoman Scholars.

Giriş

İslâm hukukçularının fetvâ niteliğinde olan görüşlerini ihtiva eden eserler genel olarak; Fetvâ/Fetâvâ, Nevazil, Vâkıât, Mesâil, Es'ile-Ecvibe, Hizâne, Muhît, Muhtasar, Müntahab, Mesâil, Hulâsa ve Mecmûa gibi başlıklar altında toplanmıştır. Osmanlı tarihi boyunca da kullanılan bu literatür gerek içerik ve gerekse derleyenlerin statüleri açısından farklılıklar arz etmiştir. Bu eserlerin bir kısmında, güncel meselelerle ilgili soru ve cevapları içeren fetvâ kitaplarının konuları soru-cevap şeklinde fikhî baplara göre düzenlenmiş olup kadı ve müftülere başvuru kaynağı olarak el kitapları şeklinde klasik Hanefî literatüründen derlenmiş meseleler aynen nakledilmiştir. Diğer bir kısmında ise toplumda karşılaşılan problemlerin cevabını teşkil eden ve doğrudan ulema, şeyhülislâmlar yahut

* Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, m.ozturk@amasya.edu.tr.

müftüler tarafından verilen fetvâlar derlenmiştir. Ayrıca fetvâ konuları hep dinî-fikhî bir çerçevede kalmayıp ibadet, ahlak ve muamelatla hiç ilgisi olmayan soruların da cevaplandırıldığı görülebilmektedir.¹

Osmanlı tarihinde görev yapmış 129 şeyhülislamın 25'i fetvâ mecmuası yazmış olup yine Osmanlı dönemine ait 65 âlimin fetvâ mecmuası yazdığı bazı ihtilaflarla beraber zikredilmektedir.² Bu açıdan bakınca Müeyyedzade'nin asırlar boyu süren Osmanlı tarihinde fetvâ mecmuası yazan az sayıda insandan biri olduğu görülmektedir. Osmanlı dönemi fetvâ geleneğini incelediğimizde, bir meselenin hükmünü ana kaynaklardan çıkarmada güçlük yaşandığını gördüğümüzde şeyhülislamların fetvâ kitaplarına başvurulduğuna şahit oluruz. Kadıların verdikleri hükmü bir şeyhülislamın fetvâsına dayandırma arzusu ve rağbeti fetvâ kitaplarının önemini ortaya koymuştur ki Müeyyedzade Abdurrahman Efendi'nin fetvâ mecmuası da Ebusuud Efendi'nin fetvâlarından sonra Osmanlı'da Kadıların en sık başvurduğu fetvâ kitaplarından biri olarak gösterilir.³ Türkiye genelindeki kütüphanelerde Müeyyedzade'nin fetvâ mecmuasının, "Mecmuatu Mesail", "Mecmuatu Müeyyedzade" gibi kayıtlarla 80'e yakın nüshasının olması da bu söylenenin başka bir kanıtıdır. Rağbet edilen bir eser olduğu için nüshaları çokça yazılmış ancak buna mukabil yazılan nüshaları karşılaştırıldığında bir kısmının acele ile yazıldığı bir kısmının bazı hususlara dikkat edilmeden yazıldığı görülmektedir. Mesela Müeyyedzade, fetvâ kaynağı olarak el-Gunye'yi vermesine mukabil el Kabi'nin Gunye'si mi? Sicistani'nin Gunye'si mi? Detay zikredilmiyor. Veya el-Münye dediğinde Kaşgari'nin Münyetu'l Musallî'si mi? Sicistani'nin Münyetu'l Müftî'si mi? Karar veremiyoruz.

Mecmuatu Mesail revaç görmesinden mütevellit birçok hattat gibi hicri 1033'te müderris ve hattat Hamid Mehmet bin Mahmut İstanbulî tarafından da tashih edilmiştir. Ancak ilginç bir detay olarak zikredebiliriz İstanbulî'nin *beş senesini* sarf ettiği bu tashih esnasında Mecmuatu'l Mesail'deki bazı bibliyografik kaynakların kimse tarafından bilinmediği ve bu eserlere bir türlü ulaşamadığı İstanbulî tarafından belirtilmektedir ki bu durumun Müeyyedzade'nin bibliyofil iştiağı olan tutumundan kaynaklandığı söylenebilir. Zira Müeyyedzade Şiraz, Halep, Timur İmparatorluğu toprakları, Özbek Şeybani Hanedanlığı, Buhara, Herat, Akkoyunlu coğrafyasını bildiği bu bölgelerde bulunduğu dönemde, buradaki eserlerden elde edebildiği birçok çeşit kaynak eseri beraberinde payitahta getirdiği bilinmektedir.⁴

Müeyyedzade'nin Mecmuatu'l Mesail adlı eseri kendi dönemi ve sonrası Osmanlı fıkıh entelektüalizmi için rağbet edilen bir kaynak olmuşsa da cumhuriyet sonrası dönemde kütüphane raflarında nisyana maruz kalan eserlerden biri olmuştur. Eserin tüm nüshaları yazma (manuscript) kategorisinde olduğundan tozlu raflarda gün yüzüne çıkmayı bekleyen ecdat yadigarı diğer kıymetli eserler gibi araştırmacıları beklemektedir. Bu çalışmada vereceğimiz ipuçlarının kadirşinas kalemler tarafından fark edilip eserin mahzun ve mahcur bırakılmaması için tercüme edilip halkımızın istifadesine sunulması bizim için en büyük kazanım olacaktır.

1- Müeyyedzade Abdurrahman b Alî Amâsî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği

Yetiştirdiği ortam ve kısaca ilmî hayatından bahsedeceğimiz Müeyyedzade Abdurrahman b. Alî Amâsî 860/1456 yılları civarında Amasya'da doğmuştur. Hatemi Çelebi künyesiyle bilinen Abdurrahman Efendi dedesinden dolayı Müeyyedzade lakabıyla tanınır. Ailesinde kadılar şeyhler bulunmaktadır. Müeyyedzade ailesinin öncelikle Sivas Divriği'den nihai olarak (birkaç kuşak öteden) İran'dan geldiği ve ailesinin soy olarak Kazeruniyye tarikatının kurucusu olan Ebu İshak Kazeruni'ye (ö. 426/1035) kadar dayandığı belirtilmektedir.⁵ Müeyyedzade iyi bir eğitim aldı. Osmanlı şehzadesi ve 8. Osmanlı padişahı olan Sultan II. Beyazıt'ın Amasya'da valilik yaptığı dönemde onun yakınında bulundu, onunla beraber eğitim gördü. 1479 yılında şehzade Beyazıt'ın babası Fatih Sultan Mehmet (1451-1481)

¹ Muhittin Eliaçık, "Osmanlı'da Manzum Fetvâ Geleneği" *Türkiyat Mecmuası*, c. 21/Güz, s. 2, İstanbul, 2011, s. 109; Şükrü Özen, "Osmanlı Döneminde Fetvâ Literatürü" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c. 3, s. 5, İstanbul, 2005, s. 253.

² Şükrü Özen, *agm.*, s. 250-251.

³ Muhittin Eliaçık, *agm.*, s. 110.

⁴ Hasan Aksoy, "Müeyyedzade Abdurrahman Efendi", *DİA*, c. 31, İstanbul, 2006, s. 485-486; Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, Sadeleştirilenler: Harun Küçük, Kurtuluş Altunbaş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları no: 14, Amasya, 2010, s. 77.

⁵ Kinalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuara*, haz. İbrahim Kutluk, TTK Yay., Ankara, 1978, c. I, s. 318; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1964, c. II, s. 663-634.

Müeyyedzade'nin, oğlu Beyazıt'ı kötü alışkanlıklara sevk ettiği iddiasını araştırıp yeterli delil ve şahit bulunca, Müeyyedzade Abdurrahman b. Alî'nin ölüm fermanını çıkarttı.⁶ Fakat Beyazıt, Müeyyedzade'nin Halep'e kaçması için kendisine yardım etti.

Müeyyedzade, Halep'te Zemahşeri'nin (ö. 538/1144) el-Mufassal adlı gramer kitabını okuyup başarısı etrafındakilerce takdir edilince, kendisine eğitiminde daha da yükselmeyi hedefliyorsa Şiraz'da Celaledin Devvani ile çalışması tavsiye edildi. O da bu tavsiyeye uyarak muhtemelen 1479 yılında Şiraz'da Devvani'nin yanında tedrisatına devam etti. Burada yaklaşık 7 yıl kalan Müeyyedzade hem Osmanlı hem de Akkoyunlu ilim mirasından, aynı zamanda Halep, Şiraz, Şeyban ilim havzalarından beslendi. Müeyyedzade'nin akli, nakli ve tasavvufi alanda ilim aldığı kişileri 13 ve 16 yy. arası İslam tarihi, tarih, biyografi ve teoloji uzmanı Judith Pfeiffer⁷ bir makalesinde neşretmiştir.⁸ Buna göre Müeyyedzade'nin Devvani'den aldığı icazet şu şekildedir: Nakli ilimlerde; Muhammed Es'ad, Ruzbihan el Ömeri, el Cezeri, İbn Meymun el Kili, el Kazeruni, Mecudidin Firuzabadi, Ibn al Haddad, Muhyiddin en Nevevi, Abdulabbas el Hariri, Yakub b Abdullah, Ebul Hasan el Şazeli (v. 1258)

Ulumu'l Akliyye'de; Mazharuddin Kazeruni, Seyid Şerif Cürcani, Alaadin Kırtasi, Tacettin Kırtasi, Şahabettin Ebubekir, Nasruddin Tusi, Ferideddin Damad el Nisaburi, es Seyyid Sadreddin Serahsi, Efdaleddin Geylani, Ebul Abbas el Levkeri, İbni Sina (v. 1037)

Tasavvufta; Cemaleddin el Balyani, Eminuddin el Balyani, Ali b İsmail el Buni, Mahmud el Sabuni, Ebu Ubeydullah Muhammed, Şehabettin Ömer Sühreverdi, Sadruddin Ebul Hasan el Hiri, Ebul İshak İbrahim el Hiri, Ebul Feth el Beydavi, Ebul İshak İbrahim el Kazeruni (v. 1033)

Bu icazetname aynı zamanda Müeyyedzade'nin Ebu Suud'a verdiği icazetnamedir. Bilindiği gibi Müeyyedzade aynı zaman da İbni Kemal ve dolayısıyla Ebu Suud Efendi'nin de hocasıdır. II. Beyazıt tahta geçince Müeyyedzade'ye dönmesi için haber gönderdi. O da Şiraz'daki serüvenine ani bir şekilde son verdi ve yaklaşık 7 yıl sonra payitahta döndü. Müeyyedzade, Devvani ile okurken elde ettiği ilmi müktesebatı, Şiraz ehlinin ilmini ve geleneğini beraberinde birtakım kişileri de getirerek Osmanlı'ya taşımıştır. Bunun yanı sıra o bölgede meşhur olan bazı kaynak eserleri de beraberinde İstanbul'a getirmiştir. Böylece payitaht merkezinin 16 yy. ilim meclislerinin çeşitlenmesine vesile olmuştur.

Payitahta dönen Müeyyedzade, Kalenderhane Medresesi'nde ders vermeye başladı. 17 Rebiülevvel 891'de (23 Mart 1486) Kesteli'nin kızı ile evlendiği gün Sahn-ı Seman Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 899'da (1494) Edirne kadılığı, Rebiülevvel 907'de (Eylül 1501) de Anadolu ve dört yıl sonra da Rumeli kazaskerliğine getirildi. Müeyyedzade Abdurrahman Efendi, Şehzade Selim taraftarı yeniçerilerin başlattıkları hareket sırasında Rumeli kazaskerliğinden azledildi (917/1511) ardından emekliye ayrıldı. Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesinden sonra Karaferye kadılığına ve daha sonra tekrar Rumeli kazaskerliğine tayin edildi (919/1513). Kısa bir süre sonra da vefat etti (15 Şaban 922/13 Eylül 1516) ve Eyüp Sultan Türbesi haziresine defnedildi. Yavuz Sultan Selim, Müeyyedzade'nin fazilet ve kemalini zikrettikten sonra, "Ne yazık ki son zamanına yetiştik" diyerek onun değerini ifade etmiştir. Kemal paşazade, Ebusuud Efendi, Hafız-ı Acem, Zati ve Necati Bey gibi birçok âlim ve şairi himayesine alan Müeyyedzade onların yetişmesine vesile olmuştur."⁹

Taşköprülüzade İsameddin Ahmed Efendi'nin eş Şakaikun Numaniyye fi Ulemaid Devletil Osmaniyye adlı kitabında Müeyyedzade'nin benzerleri hariç 7000 ciltlik kitap koleksiyonuna sahip biri olduğu vurgulansa da bu kitaplar günümüze kadar resmi kayıtlarla ulaşmadığından Topkapı Müze Arşivindeki bilgiye göre (nr. D 9291/1-2) 2112 kitabının kayda geçtiği bildirilmiştir.¹⁰ Bu rakam bile

⁶ Cemal Kurnaz, "Osmanlı Tarihinde İz Birakan Amasyalı Bir Aile: Müeyyedzade", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Amasya Valiliği Yay., Amasya, 2007, c. II, s. 650.

⁷ Oxford Üniversitesi, Oryantal Çalışmalar Fakültesi, Arab/İslam Tarihi Uzmanı olan Prof. Dr. Judith Pfeiffer, şu an Bonn Üniversitesi İslami Çalışmalar ve Ortadoğu Dilleri Bölümünde çalışmalarına devam etmektedir.

⁸ Judith Pfeiffer, "Teaching the Learned: Jalāl al-Dīn al-Dawānī's Ijāza to Mu'ayyadzāda 'Abd al-Rahmān Efendi and the Circulation of Knowledge between Fārs and the Ottoman Empire at the Turn of the Sixteenth Century." In *The Heritage of Arabo-Islamic Learning. Studies Presented to Wadad Kadi*. Edited by Maurice A. Pomerantz and Aram Shahin. Leiden and Boston: Brill, 2015 [2016], pp. 284-332.

⁹ Hasan Aksoy, *DİA*, s. 485-486; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 277

¹⁰ İsmail E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s. 37-38.

Müeyyedzade'nin yaşadığı yüzyıl Avrupa'sının bibliyofil tutkunlarının yanına bile yaklaşamayacağı hatta resmi devlet kütüphanelerinin dahi elde edemediği bir rakamdır. 16 yy. İslam coğrafyasına kıyasen ise Müeyyedzade'nin şahsi kitap koleksiyonu sahibi kalburüstü ulemadan olduğunu rahatlıkla belirtebiliriz. Bunları belirtmemizin sebebi Müeyyedzade'nin çapını anlamaya yardımcı olmaktır. Birçok alanda eser veren Müeyyedzade'nin kitap koleksiyonun yanında iyi de bir hattat olduğu söylenebilir. Müeyyedzade, Amasya'da yaşadığı süre içerisinde Amasyalı "Reisü'l-hattatin Hamdullah el-maruf bi-ibni's-Şeyh" adıyla anılan meşhur hattat Hamdullah Efendi'den hat, istinsah, murakka gibi dersler almış hatemi mahlasıyla Arapça Farsça ve Türkçe yazdığı şiirler, ehline övgüler almıştır.¹¹

2- Eserleri

Türkiye kütüphaneleri İsam veri tabanında bulunan Müeyyedzade, Abdurrahman b. Ali b. Müeyyed el-Amasî'ye (922/1516) ait yazma eserlerin dili Arapça olup dökümü aşağıdaki şekildedir:

Mecmua-i Müeyyedzade/126 vr. İncelediğimiz "Mecmuat'ul Mesail" adlı eserin farklı bir başlıkla yazılmış birçok nüshasından biridir. **Risale fi Nakz'ı'l-Vudu** / Yazma, [t.y.] 3 vr. Abdesti bozan durumları anlatan kısa bir risaledir. **Risale fi Mesail ve Ahkami'l-Fıkhiyye**/ 152 vr. İçeriğinde "Mecmuat'ul Mesail" adlı eserin büyük bir kısmının da yer aldığı fihri hüküm ve meseleleri açıklayan bir eserdir. **Risale fi Halli's-Şibhati'l-Amma** / 153-157 vr. Şüpheli olan genel meselelerin halli için yazılmış felsefi ve fihri derinliği olan bir eserdir. **Tergibü'l-Lebib** / 284 vr. Meşhur Hanefi fikh kitabı el Hidaye'nin şerhidir. Müeyyedzade'ye aidiyeti hakkında tartışma bulunmaktadır. **Muinü'l-Kudat**/ 4+4+188 vr. Bu eserin bir kısmı Mecmuat'ul Mesail ile aynıdır. Kadılara yardımcı olmak için derlenmiş bir başvuru kitabıdır. **Risale fi'l-Mevcutati'l-Hariciyye mine'l-Mahiyye**/92-96 vr. Mantık ve felsefe konularının ilgilendiği tümel ve tikel varlıkların varoluşsal karşılaştırmalarını inceleyen 5 varaklık bir risaledir. **Risale fi'l-Cüz'i'l-Lezi la Yetecezza**/31-45 vr. Atomla alakalı yazılmış bir eserdir. **Şerhu Risaletin fi'l-Hikme**/80-83 vr. 3 varaklık felsefe risalesidir. **Risale fi Hikmeti't-Tahrir**/121-122 vr. 1 varaklık müsvedde niteliğinde olan felsefik bir risaledir. **Risale fi Ta'zimi'l-Nebi (a.s)**/51-55 vr. Buhari'den bazı hadislerin aktarıldığı Peygamberimize saygı ifadeleri içeren, Onun yaratılmışların en üstünü olduğunu mucizeleriyle açıklayan kelami bir risaledir. **Risale fi Cevab Risale Lutfi'l-Tokadi**/272 vr. Hakkındaki zındıklık suçlaması yüzünden II. Beyazıt döneminde idam edilen Molla Lütfi diye tanınan Lütfullah Tokadi'ye karşı yazdığı reddiyeden oluşan hacimli bir kelam eseridir. **Havaşi ala Şerhi'l-Mevakıf**/152-157 vr. İci'nin 'Mevakıf' adlı eserine Cüveyni'nin yazdığı 'Şerhu Mevakıf' Osmanlı medreselerinde rağbet gören eserlerden biri olmuştur. Müeyyedzade de bu eseriyle Cüveyni'nin şerhine haşiye yazmıştır.¹² **Ucale fi'l-Mesaili'l-Müşkile min İlmi'l-Feraid** /163-164 vr. Miras konusundaki bir mesele işlenmiştir. **Risale fi İsbati İlmihi Teala ala Usuli'l-Felasife**/157-163 vr. Kelam ve felsefe alanında yazılmış bir risaledir. **El-Vasıyy**/139-140 vr. Vasiyet konusunda yazılmış fihri bir risaledir. **El-Mesailü'l-Muteallika bi't-Tehare**/181 vr. Taharet konularını inceleyen fihri bir eserdir.

Birçoğu kısa risalelerden ibaret ancak hacimli eserlerin de aralarında bulunduğu fikh ağırlıklı olmak üzere, kelam ve felsefeye dair 17 eseri yukarıda zikredilen Müeyyedzade'nin İsam veri tabanında zikredilmeyen ulaşabildiğimiz birkaç eseri daha bulunmaktadır. Bunlar: Molla Lütfi'ye ait olan "er-Risale Muteallik bi Âyati'l Hacc" adlı eserine reddiye niteliğinde olan "**Risale fi'l Hacc**"¹³ Adudiddin el İci'nin, Ebu'l Feth Muhammed tarafından haşiyesi yapılan eserine haşiye olarak yazdığı "**Haşiye âla Haşiyeti Ebi'l Feth âla Şerhi Âdabi'l Âdudi**"¹⁴, "Kürre-i Mudahrecenin tahkikatına tahsis ettiği içerisinde o devirde hiç kimsenin bilmediği kitaplardan edindiği bilgileri topladığı bir eser"¹⁵

¹¹ Filiz Kılıç, *Meşair'u-Şuara İnceleme Tenkitli Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1994, s. 838; Nail, Tuman, *Tuhfe-i Naili*, Hazırlayan Cemal Kurnaz, M. Tatçı, Bizim Büro Yayını, Ankara, s. 249; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, Tifdruk Matbaacılık, 1984, s. 57-58; Kinalzade Hasan Çelebi, *Tezkiretu's-Şuara*, haz. İbrahim Kutluk, TTK yay., Ankara, 1981, s. 322-323; Mustakîmzâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn*, haz. Mustafa Coç, İstanbul, Klasik Yayınları, 2014, s. 239-24.

¹² Müeyyedzade'nin bu haşiyesi hakkında Moulay el Hassan el Hafidi tarafından "Müeyyedzâde b. Ali'nin el-Havâşî alâ Şerhi'l-Mevâkıf Adlı Eserinin Kelam'daki Önemi" adında bir yüksek lisans tezi yazılmıştır.

¹³ Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünun*, haz. Ş. Yalıtıkaya, R. Bilge, İstanbul, 1971, c. I, s. 860; Hasan Aksoy, DİA, s. 485-486.

¹⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Koleksiyon Adı: Esad Efendi. Koleksiyon Numarası: 3027

¹⁵ Kurnaz, c. II, s. 662.

olan **“Risale fi- Tahkik el Kurat el Mudahraca”**, Osmanlı’daki Tehafüt yazma geleneğine bağlı olarak yazdığı **“Tehâfütü’l-Felâsife”**¹⁶ si, kelim alanında yazdığı **“Risale fi’l Kalam”**¹⁷ ve yine tefsir olarak 5- 6 varaklık kısa risaleler olarak yazdığı **“Tefsîr-i Süre-i Kadr” ve Risale fi Eşhürî Ma’lûmât**¹⁸ da Müeyyedzade’nin eserleri arasındadır. Ayrıca **Nazmü’l-Usul** adlı bir eserinin daha olduğu bazı kaynaklarda geçmektedir. Yalnız bu kitabın içeriği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

3- Mecmuatu’l Mesail’de İşlenen Konulara Genel ve Kısa Bakışlar

Müeyyedzade’nin **“Mecmuatu’l Mesail”** adlı eserin ise **“Mecmuatü’l-Mesail fi’l-Furu’, el-Mesailü’l-Müntehabe fi’l-Fetava, Mecmuatü’l-Feteva, Muayyedzade Mecmuası, Feteva, Fetava-yı Müeyyedzade, Mecmua fi’l-Fetava”** gibi birçok kütüphanede değişik adlarla çok sayıda nüshası vardır. Üzerinde çalıştığımız nüsha İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı K/134 nolu Recep Efendi hattıyla yazılan 274 varaklık *Arapça yazma eser* nüshasıdır.

Başlangıç taharete ilişkin konuları içeren bir varak ile yapılmış ancak diğer fetvâ kitaplarındaki gibi abdest, necasetin izalesi, gusül ve teyemmüme dair meseleler gibi detaylı bir şekilde incelenmemiştir. Çorap, sandalet, ayakkabı tarzı şeyler üzerine mesh yapma ile alakalı durumlar incelenmiştir. Mesela yırtık olmaları durumunda dokuma mestler üzerine mesh, mestle beraber giyildiğinde ayakkabı üzerine mesh yapma, Hanefilerce çoraba mesh etmenin caiz olup olmadığı, mestin altının ve topuğunun mesh edilmesinin gerekip gerekmediği gibi detay bilgiler verilmiştir.

Zekâta dair meseleler iki varakta incelenmiştir. Zekât verilecek kimsenin zekâtın verildiği andaki ehliyeti ve bu ehliyetin sonradan kaybolması (mesela fakirken sonradan zenginleşmesi) verilen zekâtın iadesini gerektirir mi? Sorusu çeşitli fetvâ kitaplarındaki cevaplarla karşılaştırılarak verilmiş ve bu karşılaştırmalar yapılırken de bu minvalden uzaklaşmadan yer yer farklı bilgiler de verilmiştir.

Cenaze bahsinde kabir ve meyyit nakilleri ilgili konulara değinilmiştir. Gayrimüslim birinin mezarının üzerine bir Müslümanın defin işlemleri caiz midir? Kemikleri toplanıp bir kenara alınıp mezarın Müslüman mezarlığı olarak kullanımı açıklanmıştır. Bir beldeden diğer beldeye meyyit nakli, ölenin vasiyeti üzerine farklı bir kabre nakil, nakil sırasında kemiklerin zedelenmesi gibi durumlar hakkında fetvâ kitaplarındaki bilgiler aktarılmıştır. Ayrıca yol kesen, devlete isyan eden, intihar eden kişilerin yıkanıp cenazesinin kılınıp kılınmayacağı, hangi tür mezarlığa gömülecekleri ile ilgili bilgiler mevcuttur.

Namaza dair meselelerde; kible tayinde içtihat, bayram ve cenaze namazları aynı vakte denk gelirse nasıl davranılacağı, abdestsiz olduğunu sonradan hatırlayanın kıldırıldığı namaz, namaza sonradan yetişen kişinin imamdan sonraki kıraati, helaya giren adamın yüzüğünde lafzatullah veya ayetten bir bölüm varsa bu kısmı avucunun içine alması veya çıkarması gerektiği ile alakalı bilgiler, evi mescide yakın olanın evinde kıldığı namazın makbul olup olmadığı, göbekten çıkan su veya irinin abdesti bozduğu, ramazan haricinde nafil namazları cemaatle kılmanın mekruh olup olmadığı, berat-kadir gibi gecelerde kılınan nafilelerin durumu, namaz esnasında yılan-akrep gibi hayvanların musallatı anında nasıl davranılacağı, sesli Kur’an okunan mescitte tahiyetül mescit namazının kılınıp kılınmayacağı, secdedeyken ayakların yere değmemesi halinde musallinin durumu, fetvâ işleri ile meşgul bir alimin sabah namazının sünneti hariç diğer sünnetleri terk etmesine cevaz olup olmadığı, özürlü abdesti ile kılınan namazın hükümleri, secde edilen yerin yüksekliği ile ayak basılan yerin yüksekliği arasındaki farkın sınırı, elbisede bulunan necasetin namaza engel olan kısmı, mesbukun namazının fesada uğramaması için dikkat etmesi gerekenler, erkeğin eşiyle beraber evde cemaatle namaz kıldığında saf hizasının nasıl olacağı gibi sorulara çeşitli fetvâ kitaplarından cevaplar verilmiştir.

Vakfa dair meselelerde vakfedenin iddiası ve aleyhinde olan şahitlikler, hangi malların vakfedileceği, kimlere vakfedilip edilmeyeceği, keyfiyetinde ve bağlayıcılığında birtakım sorunların olup olmadığından bahsedilmiştir. Vakfedenin vakfettiği menkul ya da gayri menkulün yargı vasıtasıyla bir

¹⁶ Süleyman Hayri Bolay, *“Osmanlı Düşünce Dünyası”*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 267

¹⁷ Mecdi, Mehmed Efendi, *Hadaiku’s-Şekaik*, Çağrı yay., İstanbul, 1989, c. I, s. 311.

¹⁸ Mustafa Aslan, *“Amasyalı Hattatlar”*, *Turkish Studies*, Volume 2/4 Fall 2007, s. 127.

heyete teslim edilince bağlayıcılık taşıyacağı, bu mal ile alakalı hibe, satım, miras gibi işlemler yapılabilmesinin teslim edilmeden vaki olacağı, teslim edildikten sonra hibe, satım ve miras gibi işlemlerin olmayacağı ve bunun Ebu Hanife'ye göre böyle olduğu vurgulanmış ancak fetvânın İmâmeyn'e göre verildiği, yani vakfedenin malının, vakfettikten sonra bağlayıcılık taşıdığı ve vakfedilen mal üzerinde hibe, satım, geri dönüş, miras, gibi işlemlerin yapılamayacağına dair görüşler ve bu minval üzere tartışmalar verilmiştir. Vakıf meseleleri ile ilgili detay sorulara da ayrıca fetvâlarla cevap verilmiştir.

Buyu' yani alışveriş ve satım akdi, mecmuanın geneline hâkim olmuştur. Mecmuanın bundan sonraki kısmını teşkil eden ve eşya hukuku, borçlar hukuku, ticaret hukuku, kamu hukuku ile alakalı meselelere dair mevzuların başlıkları ile ilgili detayı vermenin verimli, kullanışlı ve fayda bazlı olması amacıyla sunacağımız içerik akışı şu şekildedir:¹⁹

- Buyu' (alışveriş ve satım akdi) ile alakalı meseleler
- Başkasının hakkı taalluk eden onun izni bulunmadıkça yürürlük kazanmayan, (gayri mümeyyiz bir çocuğun satım akdi ve hibesi gibi) rükün, şart ve vasıfları taşımayan, fasit alışveriş ve satım akitlerine dair meseleler.
- Teslim edilen veya edilmeyen bir malın kusuru ile alakalı davalara dair meseleler
- Satılan şeyin bedeline ait değişim ve erteleme durumlarından kaynaklanan olumsuzluklar ile alakalı meseleler
- Fiyatı belirlenerek alınan malın, müşterinin eline geçtikten sonra -karşılıklı rıza esasına dayalı olarak- akdin fesh edilip geri getirilmesine dair meseleler
- Bir şart koşulmadan yapılan satış akdinde, satılan mala ait bir kusur çıkması halinde onu alanın durumu ile ilgili meseleler. (Malı alıyoyup kusurdan dolayı bedelinden kesinti mi yapar? Satın alınan kusurlu malı geri verme şartları nelerdir? Gibi)
- Alınan bir cariyeye hayız ve temizlik müddeti geçinceye kadar yaklaşılması, varsa çocuğunun düşürülmesi ile alakalı tasarruf çareleri ile ilgili meseleler
- Sabinin ve reşit olmayanın malının satım bedelinde, dikkate değer bir eksiklik ve fazlalık olmadan; vasisinin, kadının, annesinin ve babasının yaptığı satım akdine ait tasarruflar ile ilgili meseleler.
- Kadının, ğaibin malını satması, borç olarak dağıtması, mefkudun (yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kayıp şahıs) bıraktığı mal ile ilgili tasarrufları ve yine bu minval üzere mecnun ve ğaib cariyenin evlendirilmesi ile alakalı meseleler.
- Sahih bir selem akdi ve fesadına dair meseleler.
- Şuf'a hakkının iskatı ile ilgili meseleler
- Özür sebebiyle icarenin feshi, hükümsüzlüğü ve icarelerin sıhhatine tealluk eden meseleler.
- (İcare akdinin sıhhatli ve geçerli sayılabilmesi için) babanın, dedenin, kadının veya küçüğün velisinin ya da vasisinin yaptığı icare tasarruflarıyla alakalı meseleler.
- Rehin bırakılan malın, rehin verenin vekaleti suretiyle satışına dair meseleler.
- Ödeme sorumluluğunun gerekliliği bağlamında bir kimseye belirli bir süre kullanılmak üzere karşılık gözetilmeden verilen malın açıklandığı bölüm
- Rehin nafakası faslı (Bu fasılda rehine konu olan kişi ise onun yemesi, içmesi, giyeceği, merhun gayrimenkul ise sulaması, kanal açması gibi onunla alakalı yapılan tüm masrafların rahine ait oluşunu anlatan fetvâlara yer verilmiştir.)
- Emek-sermaye iş ortaklığı ve bu ortaklıktaki emek-sermayedar arasında cereyan eden ihtilaflara dair meseleler.
- Mudarebe yapanın mülkiyetine tealluk eden ve etmeyen meseleler
- (Mülk ve Akit) Şirketler ve fesih haklarıyla alakalı meseleler

¹⁹ Bu kısımdaki bazı terimlerin anlamları verilirken İbni Abidin, Fihrist ve Kaynakları Kitabındaki *Terimler Sözlüğü*, Şamil Yay., İstanbul, 1988; Komisyon, *Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2006, eserlerinden istifade edilmiştir.

- Ortaklar arasında sermaye ve mal varlığı hususunda çıkan anlaşmazlıklardan doğan fesih haklarıyla ilgili meseleler
- Vekalet sözleşmesinin sona ermesi ile ilgili meseleler.
- Kefalet, havale ve bunların taliki (geciktirici- erteleyici) şartları ve sıhhat şartlarının bulunmayışı ile alakalı meseleler.
- Sulhun cevazı, fesadı ve ayıplar sebebiyle sulh ile ilgili meseleler.
- Borcun sona ermesi yoluyla yapılan sulha dair meseleler
- Ortaya çıkan ayıplar sebebiyle yapılan sulh ile ilgili meseleler
- Emanetin helak olmasına sebebiyet veren emanetçiye, helak olan malın tazmîn ettirilmesi ile alakalı meseleler.
- (Gerek vakıf malı gerekse şahsi mülkiyete ait olan; ev, dükkân, arsa, tarla ve arazi gibi gayri menkullerle) Akarlarda sulha dair meseleler.
- Babanın (veli sıfatıyla velayet hakkını icra ederken) çeşitli konular hakkında vasiden farklı olarak sulh ettikleri meselelere dair fetvâlar
- Çeşitli sulh konuları hakkında babanın ve vasinin (özellikle velayet hakkı noktasında) anlaşlıkları hususlara dair meseleler
- Akit sonrası sulh şartlarının sağlanamaması ve ibra (alacaklının alacağından vazgeçşi, haklarından feragat ederek hakkının düşürülmesi ve böylece hak sahibinin dava etme hakkının ortadan kalkması) ile alakalı meseleler
- Hibe ve hibeden rücu ile ilgili meseleler
- Hasta, (ayrıca sefih ve müflis) olan kimselerin hibelerinin caiz olup olmadığı ve mihrin hibesi bahsi
- Adaklar bahsi
- Gaspa dair meseleler
- Nafaka, süt emzirme, (nikah sözleşmesinde) veli, mehir ve nikaha dair meseleler.
- Nafaka (mükellefiyeti usul ve furûun nafakası) ile alakalı meseleler.
- Buluğ sınırı ve Hidâne (küçük çocukları beraberinde barındırma, gözetim bakım ve terbiye etme hak ve vazifesi) ile alakalı meseleler.
- Süt emzirme ve (nikah sözleşmesinde) veliye dair detaylı soru cevaplarının işlendiği meseleler
- Kişinin eşi ile beraberken yapmış olduğu fiillere dair meseleler.
- Cınnet geçirmiş ve bunamış kimsenin talakı, hüлле (kocasından üç talakla ayrılıp boşanan kadının, tekrar boşandığı eşiyle evlenebilmesi amacıyla hüлле denilen anlaşmalı ve göstermelik hile-i şer'yye babından üretilen bir evlilik formülü) iddet, hul' (kadının kocasına bir bedel ödeyerek boşanması) ve talak konularına dair meseleler.
- Kitabe (kölenin çalışarak belirlenen ücreti ödemesi halinde azat olması hususunda efendisi ile arasında yapılan akit), müdebber (Hürriyetine kavuşması efendisinin vefatına bağlı olan köle) İtak (azat edilen köleler) ile alakalı meseleler
- Yeminler ve ondaki hileler, hukuki çareler meseleleri ile ilgili fetvâlar
- Borç verme ile alakalı meseleler
- İkrar (kişinin, üzerinde başkasına ait bir hakkın bulunduğunu bildirmesi, itiraf etmesi anlamına gelen ve şahitlikten daha kuvvetli bir ispat vasıtasıdır) ve hastanın ikrarı (hastanın sağlığında ikrar ettiği bilinen borcu, ölüm döşeğinde ikrar ettiği borçları, belli bir yaştan sonra bunama vaki olduktan önce ve sonra ikrar ettiği borçları, bu konuda varis ve alacaklılarına ait hakların korunmasına matuf kısıtlamalar) ile alakalı meseleler
- Edebü'l Kâdi (İslam muhakeme usulü, hâkimin mahkemede dikkat etmesi gereken kuralları, ondan beklenen adil ve adaplı davranışları ve adliye teşkilâtındaki bazı davranışların ele alındığı özel bir ilim dalı) ile alakalı meseleler
- Dava ve (şehadetlerdeki) tenakuz (Müddeâ bih'in yani Dâva Edilen şeyin borç, akit ve mülk olması halinde vuku bulan ihtilaflar) ile ilgili meseleler

- Anlaşma, sözleşme, yeminine bağlı kalanlar ve bunlara bağlı kalmayanlar ile alakalı meseleler.
- Şahitlikler (şahitlikten kaçınma, onu ifa etme gibi durumlar) ile alakalı meseleler
- Cerh ve Ta'dil ile alakalı meseleler
- Şahitlerde unutmaları durumunda hatırlatma onların da çağırıldıklarında (şahitlikten) çekinmemesine dair meseleler
- Tazminat çeşitleri, amir kurumun ve yeddi eminin tazminatına dair meseleler
- Kümes hırsızının ödemesi gereken tazminata dair mesele
- Çocuk kaçıranın ödemesi gereken tazminat bahsi
- Sarhoş ve uyuyanı gasp edenin tazminatı bahsi
- Tazminatın sebebi ve delalet ettiği durumlar bahsi
- Hayvanları öldürme veya etkisiz hale getirme, telef etmeden dolayı doğan tazminatlara dair meseleler.
- Yanlışlıkla başkasının elbisesinin yırtılmasına neden olanın tazminatı bahsi
- Su dökme, ateş yakma gibi nedenlerle zarara sebebiyet verenlerin tazminatını bahsi
- Kuyu ve duvarına zarar vermeden doğan tazminat bahsi
- Bir yapıya, ekinlere, bostana, ağaca zarar vermeden doğan tazminatlar bahsi
- Gayrimenkullerin ve akit için gerekli olan rükünler ile sıhhat şartları taşıdığı halde, ehliyet eksikliği gibi yürürlük şartlarını taşımayan akitlerin veya vakıf mallarının zarara uğraması halinde tazminatlarının olup olmadığına dair meseleler.
- Merkeb veya hemcinslerinin (at ve katır gibi) tazminatı bahsi
- Bostan gaspının tazminine dair meseleler, gaspçının, gaspçıyı gasp etmesi bahsi
- Mülk sahibinin hakkında kesintiye uğrayan ve uğramayan şeylerin beyanı bahsi
- Memurun tazmini bahsi
- Mudi'nin (tevdî eden, emanet bırakan, para yatıran mudi) tazminat hakkı bahsi
- Mudi'nin onayladığı ve onaylamadığı şeyler, tazminat hakkı bulunmayan durumlar bahsi
- Emanet malın kullanımı ve kasit veya ihmal olmadan çalınıp, kaybolmasıyla alakalı olarak tazmin edip edilmeyeceği bahsi
- Ödünç alan kimsenin, ödünç aldığı şey üzerindeki tasarruflarından doğan ve tazminata konu olan meseleler
- İpoteklinin tazmini ve kiracının tazmin hakkı bahsi
- Sütçü ile alakalı tazmin bahsi
- Gıda, erzak, zahirelerin iadesi bahsi
- Yolda kanunlara muhalefet edenlerin tazmini bahsi
- Taşımacılık ve ulaşım alanında kanunlara muhalefet edenler bahsi
- Emtiaların icaresi ve kiracı üzerindeki tazminlerinin gerekliliği
- Gayrimenkullerin icaresi ve kiracı üzerindeki tazminlerinin gerekliliği
- Ecir-i Has ve Ecir-i Müşterek'in kurdukları iş akdine istinaden yaptıkları işçilik karşısında elde ettikleri tazmin hakkı bahsi
- Çobanın zimmetindeki borç bakiyesi ve tazmin hakkı bahsi
- Bekçi, hammal, arabacı, katırcı, dokumacı, duvarcı, kasır-köşk ustaları, sıvacı, boyacı, inşaat işçisi, marangoz, ciltçi, katip, debbağ, gemici, ayakkabıcı, demirci, kapıcı, gardiyan, zindancı, ütücü, hacamatçı, hamamcı, hamam hizmetçilerinden olup müşterilerin elbiselerine bakan kişi, değirmenci, çiftçi, reçber, tüccar, turizmci, bakırcı... Bütün bu sayılanların damanı (tazmini) yani şahsî ve malî kefaletleri, borçlarının nakli, bedenlerine veya mallarına verilen zararların karşılanması, zilyetlik veya akidden doğan malî sorumlulukları, hukuka aykırı bir eylem ve işlemin yol açtığı zarar ve ziyanlarının ödenmesi gibi kişinin zimmetine ödenmesi gereken bir borçla yüklü olma durumları diye genişletebileceğimiz ve yukarıda geçen diğer maddelerde de kısaca "tazmini" diye çevirdiğimiz meseleler ile alakalı birçok ilginç fetvâ kitabın derinliklerinde işlenmiştir.
- Ceninin tazmini bahsi

- Kaçan kölenin geri verilmesinden doğan mali sorumluluklar bahsi
- Buluntu eşya ile alakalı mali sorumluluklar bahsi
- Cinayet ve diyetler ile alakalı meseleler
- Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı gibi suç faili ile alakalı kısas cezasını düşüren durumlar ile ilgili meseleler
- Suç fiilinin iştirak halinde veya tessebbüben işlenmiş oluşunun verilecek cezaya etkisi ile alakalı meseleler
- Af, sulh ve bu konulara ait müteferrik bahisler
- Mülkiyette tasarruf ehliyeti açısından insanın kendi mülkiyetinde tasarrufunda men edildiği ve edilmediği hususlara dair meseleler
- Başkasının mülküne sarkan ağaç dalları
- Sokak ve caddelere, yollara ait problem teşkil eden meseleler ile ilgili fetvâlar
- Duvarlar, koruluklar, bostanlar ile alakalı meseleler
- Hibeler ve hibelere müteallik meseleler
- Ortaklardan birinin hukuka aykırı bir eylem ve işleminin yol açtığı zarar ve ziyanlarının ödenmesi, diğer ortağın zimmetine ödenmesi gereken bir borçla yüklü olma durumlarına ait meseleler
- Sükût (İrade bildirimi veya ona delâlet eden bir işaret, söz ya da fiilin beraberinde gelmediği susma hali) ahkâmına dair meseleler.
- Tellallar ve onlarla alakalı meseleler
- İbra'nın -bir kimsenin başka bir kimsede bulunan hakkından veya alacağından bila bedel karşılıksız olarak vaz geçmesinin- gerçekleştiği ve gerçekleşmediği meseleler
- Başkasının mülkünde bulunan hayrat, yapı ve binaların ahkâmına dair meseleler
- Vakıf bünyesinde bulunan hayrat, yapı ve binaların ahkâmına dair meseleler
- Diyet ve kasâme (muhakeme usulünde yaptırılan bin tür yemin şekli) bahsi
- Hırsızlık yapan, yol kesene ait meseleler ve bunların yıkanıp cenaze namazlarının kılınıp kılınmayacağı bahsi
- Vasiyetlere dair meseleler
- Elfâz-ı küfre dair meseleler
- Zındıklar, mülhidler, bağiler ve mürtede dair meseleler
- İkrâh (tehdit ederek, hukuki olarak yapmakla yükümlü olmadığı bir işi cebren, istemeyerek yapmaya zorlama) ile alakalı meseleler
- Kaçan kölenin ücreti ile alakalı meseleler
- Mefkud (yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kayıp şahıs) ile alakalı meseleler
- Sokağa bırakılmış çocuklar ile alakalı meseleler
- Lukata (buluntu mal) bahsi
- Yürüyüş, gezinti ile alakalı meseleler
- Sınırlar ile alakalı meseleler
- Açıkça zinaya sebep olan durumlar bahsi
- Muhsanlık (Zina suçundan dolayı recm ve kazf cezasının uygulanabilmesi için ilgili tarafta aranan nitelikler) hakkında şüphe uyandıran durumlar bahsi
- Kazf haddi ile ilgili meseleler bahsi
- İçki içmeden kaynaklanan hükümler bahsi
- Tazir cezası ile ilgili bahis
- Yol kesenler bahsi ve çeşitli meseleler dair bahisler
- Vakıf, sadaka, hibe, rehin, ödünç mal ve icare davalarında taraflar arasında çıkan anlaşmazlıkların giderilmesi amacını taşıyan İzale-i Şuyu yani ortaklıkların giderilmesi davalarına dair meseleler işlenmiştir.

Sonuç

Müeyyetzade'nin "Mecmûatu'l Mesâil" i kendisine sorulmuş sorulara verilen cevaplar şeklinde derlenen nukûllü bir fetvâ mecmuası olmayıp, menkûl bir fetvâ mecmuasıdır. Eserinde yaklaşık 2000 fetvâ bulunmaktadır. Fetvâ kaynakları arasında *en çok* Münye, Bezzaziye, Kadıhan başta olmak üzere Gunye, Camiul Fusuleyn, Hizane, Veciz, Hizanetu'l Fetevâ, Hûlasa, Tatarhaniye adlı fetvâ kitaplarından faydalanılmıştır.

Müeyyetzade'nin fıkıh geleneğine bağlı bir ilim adamı oluşunu kullandığı kaynaklardan, atıf yaptığı eserlerden görebilmekteyiz. Kendinden evvelki fakihlerin birikimlerini aktarıp bizzat fetvâ vermekten kaçınır bir tutumla fetvâ mecmuasını kaleme almıştır.

Kavramlar sadeleştirilmeden terim anlamlarıyla verilmiştir. Ayet ve hadisler tahrir edilmeyip, fetvâların hadis kaynakları veya hikmeti boyutuna gidilmeden, tevillerden de kaçınılarak bir mesele ile alakalı soru sorulup çeşitli Hanefi fetvâ kitaplarının bu meseleye yaklaşımı sunulmuştur.

Fetvâ başlıkları şu meseleye teallük eden meseleler diye bittiğinden mecmuaya Mecmûatu'l Mesâil denilmiş olabilir. Müeyyetzade, fetvâ mecmuasında; taharet, zekât, namaz gibi ibadet konularına sınırlı bir şekilde değindikten sonra vakıf babı ile geçiş yapıp bundan sonraki konularını muamelat alanındaki fetvâlara verdiği cevaplarla sürdürmüş, ukûbat konularına ise cinayat ve diyetler gibi mevzuların dışında pek değinmemiştir. Muamelat alanında ise eşya ve borçlar hukuku, ticaret hukuku, aile hukuku ile ilgili fetvâlar işlenmiştir. Buyu' yani alışveriş ve satım akdi mecmuanın geneline hâkim olmuştur. İcare, kefalet, havale, rehn, emane, hibe, gasb ve itlaf, hacr ve ikrah, şûfa, vekâle, havale, tazmin, sulh ve ibra, da'va, beyinat ve tahlif, borcun unsurları-sebebi-kaynağı, akdin unsurları-şartları, haksız fiillerden doğan borçlar, tazminatlar, tazminat gerektiren durumlar ve tazmin yolları, cürmi mesuliyet, borçların hükmü ve ifâyı temin esasları, borcun ve alacağın temliki ve intikali, mülkiyet mefhumu özellikleri ve çeşitleri, mülkiyeti iktisap yolları, mülkiyete dayalı tasarruflar ve sınırlandırmalar, fer'î ve aynî hak olarak rehin ve ipotek mevzuları, kiralama şartlı satımlar gibi bahisler işlenmiş ve bu meselelere ait soruların meşhur fetvâ kitaplarındaki karşılıkları okuyuculara sunulmuştur.

Daha önceki fetvâ kitaplarının şablonundan uzaklaşmış yani taharet ve namaz ile başlayıp devam eden ve özellikle bu iki konu hakkında yeterli açıklamaların bulunduğu fetvâ kitabı formatı yerine, taharete bir sahife yer ayrılmış ardından mesh ve zekât, cenaze, namaz, vakıf gibi konularla devam edilip eserin genelinde yukarıdaki paragrafta aktardığımız meseleler ile alakalı soruların sorulup cevaplandırıldığı bir yöntem takip edilmiştir. O dönemde ibadî konulara ait yeterince fetvâ kitabı bulunduğu Müeyyetzade bahsi geçen alanlardaki boşluğu doldurmaya matuf bir eser vermek istemiş olabilir. Ayrıca Müeyyetzade'nin yaşadığı dönem 16. yy. Osmanlı yükselme dönemine denk geldiğinden halkı ilgilendiren konuların eşya, ticaret, borçlar ve kamu hukuku düzleminde şekillenmesi de yaşanan dönem ve verilen eser denklemine bizlere fikir vermektedir. Halkın refah seviyesine uygun olarak soruların şekillendiği ve daha çok bahsi geçen konulara yoğunlaşılması eserde fark edilmiştir. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz; Müeyyetzade'nin Mecmûatu'l Measil'i özellikle muamelat açısından, eşya ve borçlar hukuku, ticaret hukuku, aile hukuku konularındaki detaylı fetvâlarıyla Osmanlı medreselerinde okutulmak üzere kütüphanelerde yer alan ve boşluk dolduran bir eser olmuştur.

Kaynakça

- Aksoy, Hasan, "Müeyyetzâde Abdurrahman Efendi", DİA, Ankara, 2006, c. XXXI.
 Aslan, Mustafa, "Amasyalı Hattatlar", Turkish Studies, Volume 2/4 Fall, 2007.
 Bolay, Süleyman Hayri, "Osmanlı Düşünce Dünyası", Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.
 Eliaçık, Muhittin, "Osmanlı'da Manzum Fetvâ Geleneği" *Türkiyat Mecmuası*, c. 21, s. 2, İstanbul, 2011.
 Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.
 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünun*, haz. Ş. Yaltkaya, R. Bilge, İstanbul, 1971.

- Kılıç, Filiz, *Meşair-u-Şuara İnceleme Tenkitli Metin*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.
- Kınalızade, Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuara*, haz. İbrahim Kutluk, TTK Yay., Ankara, 1978.
- Kurnaz, Cemal, "Osmanlı Tarihinde İz Bırakan Amasyalı Bir Aile: Müeyyadzade", *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Amasya Valiliği Yay., Amasya, 2007.
- Mecdi, Mehmed Efendi, *Hadaiku'ş-Şekaik*, Çağrı Yay., İstanbul, 1989.
- Mustakîmzâde, Süleyman Sa'deddîn Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn*, haz. Mustafa Koç, İstanbul, Klasik Yayınları, 2014.
- Olca, Osman Fevzi, *Amasya Şehri*, Sadeleştirenler: Harun Küççük, Kurtuluş Altunbaş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, no: 14, Amasya, 2010.
- Özen, Şükrü, "Osmanlı Döneminde Fetvâ Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul, 2005.
- Pfeiffer, Judith, "Teaching the Learned: Jalâl al-Dîn al-Dawâni's Ijâza to Mu'ayyadzâda 'Abd al-Rahmân Efendi and the Circulation of Knowledge between Fârs and the Ottoman Empire at the Turn of the Sixteenth Century." *In The Heritage of Arabo-Islamic Learning*. Studies Presented to Wadad Kadi. Edited by Maurice A. Pomerantz and Aram Shahin. Leiden and Boston: Brill, 2015 [2016].
- Rado, Şevket, *Türk Hattatları*, Tifdruk Matbaacılık, 1984.
- Tuman Nail, *Tuhfe-i Naili*, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, M. Tatçı, Bizim Büro Yayını, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara.

Ek-1 Mecmuatu'l Mesail'in Elimizdeki Nüshasına Ait Varak Örneği

Ek-2 El Yazması Mecmuanın İçerik Açılımı

مجموعة لمؤيد زاده بخط رجب أفندي

(1) المسائل المتعلقة بالطهارة (Rakamlar sahife numaralarını göstermekte olup meseleye ait varak sayısı ile irtibatlı bir şekilde verilmiştir)

(2) المسائل المتعلقة بالمسح على الخف والجوب وغيرهما

(3) المسائل المتعلقة بالزكاة

(5) فصل في الجنائز

(6) المسائل المتعلقة بالصلاة

(8) المسائل المتعلقة بالوقف وبدعواه والشهادة عليه

(14) المسائل المتعلقة بالبيع

(18) المسائل المتعلقة بالبيع الفاسدة والباطلة والموقوفة

(31) المسائل المتعلقة بالعيوب وبدعواها وبما يرد به وبما لا يرد

(31) المسائل المتعلقة بكساد الثمن وبتغيره وبالتأجيل

(33) المسائل المتعلقة بالإقالة والتلجئة والمقبوض على سوم الشراء

(34) المسائل المتعلقة بالاستحقاق وخيار العيوب و

(37) المسائل المتعلقة بالاستبراء والحيلة في إسقاط

المسائل المتعلقة ببيع الأب والأم والقاضي والوصي مال الصبي وبيع الصغير وشرائه لنفسه وبالغن اليسير

والفاحش (37)

المسائل المتعلقة ببيع القاضي مال الغائب وإقراضه وبالتصرف في مال المفقود من الإيداع وغيره وبتزويج أمة

الغائب والمجنون (39)

(40) المسائل المتعلقة بالسلم الصحيح وبفساده

(40) المسائل المتعلقة بالشفعة وإسقاطها

(43) المسائل المتعلقة بالإيجارات وبصحتها وفسادها وفسخها وأعادتها

(48) المسائل المتعلقة بإجارة الأب والجد والقاضي أو الوصي أو الأمر الصغير

(49) المسائل المتعلقة بالرهن وتوكيل الراهن المرتهن ببيعه

(50) فصل في العارية ووجوب الضمان

(50) فصل في نفقة الرهن

(53) المسائل المتعلقة بالمضاربة وبالاختلاف بين المضارب ورب المال

(54) فصل فيما يملك المضارب وفيما لا يملك

(55) المسائل المتعلقة بالشركة وبفسخها

(56) فصل في الفسخ وفيما يملك الشريك وفيما لا يملك

(56) المسائل المتعلقة بالوكالة وبالعزل عنها

(67) المسائل المتعلقة بالكفالة والحوالة وبصحة تعليق الكفالة بالشرط وعدم صحتها

(74) المسائل المتعلقة بالصلح وبجوازه وفساده وبالصلح عن العيوب

(74) فصل في الصلح عن الدين

(74) فصل في الصلح عن العيوب

(77) المسائل المتعلقة بالصلح عن الأمانة والمضمونات

(78) المسائل المتعلقة بالصلح عن العقار

(78) المسائل المتعلقة بصلح الأب والوصي وبالمتفرقات من مسائل الصلح

(79) المسائل المتعلقة بالإبراء وعدم صحة الصلح بعد الحلف

(80) المسائل المتعلقة بالهبة وبالرجوع عنها

(81) فصل في هبة مهر وهبة المريض

(83) فصل في النذور

(84) المسائل المتعلقة بالغصب

(85) المسائل المتعلقة بالنكاح والمهر والولي والرضاع والنفقة

(90) فصل في النفقة

(93) فصل في الحضانة وحد البلوغ

(94) فصل في الولي والرضاع

(96) المسائل المتعلقة بما يفعل الزوج معها

- المسائل المتعلقة بالطلاق والخلع والعدة والتحليل وطلاق المعتوه (96)
- المسائل المتعلقة بالعناق والتدبير والكتابة (106)
- المسائل المتعلقة بالإيمان والحيلة فيها (111)
- المسائل المتعلقة بالإقرار (116)
- المسائل المتعلقة بالإقرار في المرضى (118)
- المسائل المتعلقة بأدب القاضي (130)
- المسائل المتعلقة ببلدعوى والتناقض (138)
- المسائل المتعلقة بمن يحلف وبمن لا يحلف (145)
- المسائل المتعلقة بالشهادات (147)
- فصل في البنيتين المتضادتين وفيه الإقرار لا يبطل بالتقادم (155)
- قصل في الشهادة على النفي (60)
- فصل في الشهادة على الشهادة (160)
- فصل في التعديل والجرح (160)
- فصل في التهاثر في الشهادة (163)
- المسائل المتعلقة بأنواع الضمانات وبتضمين الأمين والأمر (163)
- فصل في ضمان غصب القن (163)
- فصل في ضمان الغصب في الصبيان (163)
- فصل في ضمان الغصب من السكران والنائم (163)
- فصل في ضمان السبب والدلالة (164)
- فصل في ضمان جناية الدواب (165)
- فصل في ضمان مايجب بالجناية على الدابة (166)
- فصل في ضمان من وضع شيئاً فتلف به شيء (167)
- فصل في ضمان من جلس على ثوب غيره فقام وتخرق (167)
- فصل في ضمان إسالة الماء وإيقاد النار (168)
- فصل في ضمان البئر والجدار (169)
- فصل في ضمان استهلاك الشجر والزرع والبناء (170)
- فصل في ضمان غصب العقار والموقوفة وعدم ضمانه (170)
- فصل في ضمان المركب وما يجانسه (171)
- فصل في ضمان غصب القيمي (171)
- فصل في غاصب الغاصب (171)
- فصل في بيان ما ينقطع به حق المالك وما لا ينقطع (171)
- فصل في ضمان المأمور (173)
- فصل في ضمان المودع (174)
- فصل في فيما يصدق فيه وفيما لا يصدق (174)
- فصل في فيما يضمن به المودع وفيما لا يضمن (175)
- فصل في ضمان استهلاك الوديعة واستعمالها (178)
- فصل في ضمان المستعير ما يملكها وما لا يملكها (179)
- فصل في ضمان المرتهن (180)
- فصل في ضمان المستأجر (181)
- فصل في ضمان اللبان (181)
- فصل في بيان مؤنات الرد (183)
- فصل في ضمان من خالف في الطريق (184)
- فصل في ضمان من خالف في الحمل والركوب (184)
- فصل في إجارة الأمتعة ووجوب الضمان فيه على المستأجر (185)
- فصل في إجارة العقار ووجوب الضمان فيها على المستأجر (186)
- فصل في ضمان الأجير المشترك والخاص وإجرائهم (186)
- فصل في ضمان الراعي والبقاء (187)
- فصل في ضمان الحارس (189)

- (189) فصل في ضمان الحمال
- (190) فصل في ضمان المكاري
- (191) فصل في ضمان النساج
- (193) فصل في ضمان الحياط
- (193) فصل في ضمان القصاير
- (194) فصل في ضمان الصباغ
- (195) فصل في ضمان الصريغ
- (195) فصل في ضمان النجار والبناء
- (195) فصل في ضمان الغلاف والوراق
- (195) فصل في ضمان الطباخ
- (195) فصل في ضمان الملاح
- (196) فصل في ضمان الإسكاف
- (196) فصل في ضمان الحداد
- (196) فصل في ضمان الفصّاد
- (197) فصل في ضمان الحمامي والثيابي
- (198) فصل في ضمان الطحان
- (198) فصل في ضمان المزارع
- (199) فصل في ضمان المستبضع
- (199) فصل جماعة خرجوا من بلدة
- (200) فصل في ضمان النحاس
- (200) فصل في ضمان الجنين
- (200) فصل في وجوب الضمان على راد الأبق
- (201) فصل في ضمان الملتقط
- (201) المسائل المتعلقة بالجنايات والديات
- (205) فصل في الجنين
- (205) فصل في الصبي والمجنون
- (206) فصل في القتل تسبباً
- (207) فصل في العفو والصلح
- (208) فصل في المتفرقات
- (209) المسائل المتعلقة بما يمنع الإنسان من التصرف في ملكه وبما لا يمنع
- (210) المسائل المتعلقة بالأشجار المدلية أغصانها إلى ملك الغير
- (220) المسائل المتعلقة بالزقاق والطريق وما يحدث فيها
- (212) المسائل المتعلقة بالحيطان
- (214) فصل في المهابات والمتفرقات
- (215) المسائل المتعلقة بضمان أحد الشريكين
- (216) المسائل المتعلقة بأحكام السكوت
- (218) المسائل المتعلقة بأحكام الدلالي وما يتعلق به
- (318) المسائل المتعلقة بما يكون إبراء وما لا يكون
- (219) المسائل المتعلقة بأحكام العمارة في ملك الغير
- (220) المسائل المتعلقة بأحكام العمارة في الوقف
- (221) فصل في الدية والقسامة
- (223) المسائل المتعلقة بالسرقة وقطاع الطريق وغسلهم
- (225) المسائل المتعلقة بالوصايا
- (232) المسائل المتعلقة بألفاظ الكفر
- (238) المسائل المتعلقة بالمرتد والبيّعة والملاحدة والزنادقة
- (239) فصل في الملاحدة والزنادقة و فصل في البيّعة
- (240) المسائل المتعلقة بالإكراه
- (241) المسائل المتعلقة بالآبق وجعله

(242) المسائل المتعلقة بالمفقود

(243) المسائل المتعلقة باللقيط واللقطة

فصل في اللقطة المسائل المتعلقة بالسير (244)

(245) المسائل المتعلقة بالسير

(246) المسائل المتعلقة بالحدود

فصل فيما يصير شبهة في الإحصان و فصل فيما يظهر به الزنا (248)

فصل في حد القذف و فصل في أحكام الشرب (249)

فصل في التعزير و فصل في المقطعات (251)

فصل في المسائل المتفرقة (255)

(271) مسائل الشيعوع

تم الكتاب بعون الله الملك الوهاب على يدي أفقر عباد الله الصمد مصطفى ابن الحاج حسن بسراني عاملهما الله تعالى بلطفه الخفي في اليوم الثاني والعشرين من صفر الخير من يوم الجمعة في وقت أذان صلاة الظهر لسنة أربع وخمسين وألف من هجرة من له العز والمجد والشرف